

УДК 314.15:331.522.4(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2019-6.23>**Магіївич Р.І.**кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки,
Львівський національний аграрний університет**Магіївич І.В.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій ім. проф. С. Храпливого,
Львівський національний аграрний університет

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У статті розглянуто основні проблеми сучасних міграційних процесів в Україні, які характеризуються інтенсивністю міграційних переміщень, що пов'язані не тільки з вибором місця праці, вищими доходами, а й зі зміною місця проживання. Через активну трудову міграцію в Україні вже відчувається дефіцит робочої сили, особливо кваліфікованої, що стримує збільшення обсягів виробництва продукції на багатьох підприємствах. Описано причини посилення міграції українців, а саме: низька заробітна плата, актуальність та місце роботи і затребуваність професії, система освіти, охорона здоров'я та медичне обслуговування, спосіб, тривалість та безпека життя, дотримання та захист прав, екологія, несприятливі умови ведення малого і середнього бізнесу, свавілля влади, нестабільна політична ситуація, військова агресія. Наведено можливості щодо оптимізації вирішення викладених проблем, які полягають у створенні належних соціально-економічних, організаційних, правових умов для життя, навчання, розвитку особистості та економіки у цілому.

Ключові слова: трудова міграція, міграційна політика, робоча сила, заробітна плата, робоче місце, кваліфікація, освіта, добробут населення.

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ В УКРАИНЕ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Магіївич Р.І., Магіївич І.В.

В статье рассмотрены основные проблемы современных миграционных процессов в Украине, которые характеризуются интенсивностью миграционных перемещений, связанных не только с выбором места работы, высокими доходами, но и с изменением места жительства. Из-за активной трудовой миграции в стране уже ощущается дефицит рабочей силы, особенно квалифицированной, что сдерживает увеличение объемов производства продукции на многих предприятиях. Описаны причины усиления миграции украинцев, а именно: низкая заработная плата, актуальность и место работы и востребованность профессии, система образования, здравоохранение и медицинское обслуживание, способ, продолжительность и безопасность жизни, соблюдение и защита прав, экология, неблагоприятные условия ведения малого и среднего бизнеса, произвол властей, нестабильная политическая ситуация, военная агрессия. Приведены возможности по оптимизации решения изложенных проблем, которые заключаются в создании надлежащих социально-экономических, организационных, правовых условий для жизни, учебы, развития личности и экономики в целом.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграционная политика, рабочая сила, заработная плата, рабочее место, квалификация, образование, благосостояние населения.

LABOR MIGRATION IN UKRAINE: CAUSES AND CONSEQUENCES

Mahiiovych Ruslana, Mahiiovych Ihor

The reduction in demand for labor in Ukraine has increased the intensity of migration and has pushed Ukrainians to look for work abroad. Flows of earners were formed in the conditions of low wages, increased unemployment and forced underemployment, poverty and high levels of population property stratification, significant gap in wages in Ukraine and foreign countries, lack of prospects for professional growth, economic insecurity, and insecurity in the future. The article considers the main problems of modern migration processes in Ukraine. These problems are characterized by the intensity of migration, which are connected not only with the choice of workplace, higher income, but even with a change of residence place. It is emphasized that Ukraine is one of the largest labor donor countries in Europe, where external labor migration has become an objective reality nowadays. It is stated that due to active labor migration in the country there is a shortage of labor force, especially qualified ones, which restrains the increase of production volumes at many enterprises. The reasons for increased migration of Ukrainians are described, namely: low wage, relevance, workplace and demand for the profession, education, health and medical care, way, life expectancy and safety, observance and protection of rights, ecology, unfavorable conditions for small and medium-sized business, arbitrariness of power, stable political situation, military aggression. Possibilities to optimize the solution of the stated problems are presented, which are in creation of proper socio-economic, organizational, legal conditions for life, education, development of the individual and the economy as a whole – these are

economic reforms, fair anti-corruption measures, lawfulness and responsibility of the work of law enforcement agencies, favorable legislative – regulatory framework for the development of small and medium-sized businesses, improvement of entrepreneurial climate, low inflation, acceptable rates of economic growth, investment expansion. It is also emphasized that the state should promote the development of science, increase its financing and choose the innovation and investment path of economic growth through the introduction of applied and scientific and technical knowledge.

Keywords: labor migration, migration policy, labor force, wage, workplace, qualification, education, welfare of the population.

Постановка проблеми. Для України питання трудової міграції набуло актуальності з початком отримання суверенітету держави. Економічна криза спричинила першу в незалежній країні хвилю еміграції та нелегальної трудової міграції внутрідержавного характеру через пертурбаційні процеси в економіці, що були пов'язані з переходом від командної системи господарювання до ринкової. Уряд країни за період незалежності не спромігся взяти правильний курс на соціально-економічний розвиток, у результаті чого виникли і збільшилися існуючі проблеми різного характеру, які поступово відобразилися на життєдіяльності населення.

Через призму суспільно-політичних подій та затяжної економічної кризи частина населення змогла пристосуватися до «нових економічних умов», однак більшість не адаптувалася до реалій сьогодення й опинилася в край скрутному становищі.

Можливості працевлаштування на офіційному ринку праці України залишилися обмеженими, до того ж сьогодні зайнятість в зареєстрованому секторі економіки держави не лише не гарантує добробуту, а й часто не забезпечує необхідних потреб відтворення робочої сили працюючого.

Скорочення попиту на робочу силу в Україні посилює інтенсивність міграційних переміщень і штовхнуло українців на пошуки роботи за її межами. Потоки заробітчанства сформувалися в умовах низької заробітної плати, підвищеного рівня безробіття та вимушеної неповної зайнятості, поширення бідності та високого рівня майнового розшарування населення, значного розриву у рівнях оплати праці в Україні і зарубіжних країнах, відсутності перспектив професійного зростання, економічної нестабільності, відсутності безпеки, невпевненості у майбутньому.

Україна – одна з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі, де зовнішня трудова міграція стала об'єктивною реальністю сьогодення.

Працевлаштування та гідна оплата праці стали найбільш важливими і найважливішими проблемами для українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трудової міграції розглядаються у роботах багатьох учених. Зокрема, внесок у розроблення положень щодо нормативно-правових аспектів трудової міграції зробили такі вітчизняні вчені, як: Е. Лібанова [1], Т. Мельник, С. Гриневич, О. Заклекта [8], А. Кравченко, О. Малиновська, І. Реліна, Ю. Римаренко, О. Піскун, В. Новик, С. Западнюк, М. Ніколайчук, С. Пирожков, А. Платонов, О. Позняк, О. Пуригіна, М. Романюк, М. Шульга та ін. Актуальність проблеми трудової міграції з'ясовують у своїх працях і закордонні науковці: О. Старк, Х. Кларк, М. Піоре, Дж. Саймон, М. Тодаро. Але, незважаючи на потужний науковий доробок, проблеми трудової міграції в Україні сьогодні залишаються важливими, наболілими та не вирішеними.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – розкрити та проаналізувати сучасні трудові міграційні процеси в Україні, охарактеризувати причини посилення міграції, її наслідки та показати можливості щодо оптимізації викладених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих соціально-демографічних процесів та вагомим індикатором соціально-економічного розвитку регіонів є міграції населення. Міграційні процеси, якщо вони мають добровільний характер, формуються передусім під дією економічного чинника і сприяють переміщенню населення та робочої сили з країн або регіонів із гіршою соціально-економічною ситуацією до країн чи регіонів, де умови життя, зайнятості та заробітку є кращими.

Як зазначає І.П. Майданік, найбільшою популярністю під час розгляду міграційних процесів як серед вітчизняних, так і серед закордонних учених користується неокласична економічна теорія макрорівня, відповідно до якої трудова міграція спричинена географічною різницею попиту та пропозиції на робочу силу [1]. Причому це пояснення стосується і міжнародної, і внутрішньої трудової міграції, яка пов'язана з переміщенням працездатної особи з метою працевлаштування на певний термін. Внутрішню міграцію соціолог Д. Массей називає копією, або дублікатом, зовнішньої міграції. Згідно з даною концепцією, у країнах чи регіонах із надлишковою робочою силою спостерігається низька заробітна плата, тоді як регіони з недостатньою робочою силою характеризуються високим рівнем зарплати. Розмір заробітної плати виступає як основний чинник виштовхування у регіонах походження мігрантів і основний фактор притягування у регіонах прибуття. Відповідно до положень неокласичної макроекономіки, ліквідація різниці в оплаті праці призводить до закінчення руху робочої сили між країнами або регіонами [2]. Така теза не витримує критики, оскільки міграція, як і будь-які інші суспільні процеси, характеризується інерційністю і має місце навіть після того, коли зникають причини, що її викликали.

Сьогодні трудова міграція набула загрозливих масштабів для України. Як зауважує директор Інституту економічних досліджень і політичних консультацій І. Бураковський, трудова міграція українців – складна проблема, що зумовлена об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Зокрема, легальні трудові мігранти платять податки в тих країнах, де працюють, а не в Україні. Відповідно, виникає проблема з виплатами пенсій, оскільки в Україні донині працює солідарна система пенсійного забезпечення [3]. Також він наголошує на тому, що країна втрачає кваліфіковані кадри, у тому числі представників робітничих, інженерних професій, а також пов'язаних із медициною.

На думку Н. Кухтіної, психолога та психоаналітика, трудова міграція – соціальна загроза для країни і нації, це реальна психологічна загроза перш за все сім'ям,

які руйнуються [4]. Особливо страждають від цього діти. Самі трудові мігранти піддають себе ризику, виїжджаючи за кордон на заробітки від безвиході, бо не можуть знайти вдома гідну роботу. Заробітчани страждають, оскільки потрапляють у чуже культурне середовище, де свої традиції, правила, релігія, інша мова. Так, трудові мігранти матеріально поліпшують свій добробут, але натомість утрачають найголовніше – сімейно-родинні відносини через розлучення, втрачені сім'ї, поламане життя дітей. Діти трудових мігрантів відчують себе покинутими і не улюбленими, у них формується комплекс самотньої людини. Коли вони виростають, то переносять несвідому помсту на інших або проявляють агресію чи намагаються підлаштуватися під усіх людей, як жертви, щоб отримати увагу, любов і схвалення. Обидва варіанти розвитку відносин дуже погані. Найстрашніше, що у них не сформовано модель сім'ї.

Констатуючи факти, можна сказати, що сучасна міграційна ситуація в Україні характеризується інтенсивністю міграційних переміщень, які пов'язані не тільки з вибором місця праці, вищими доходами, а й зі зміною місця проживання. Через активну трудову міграцію у країні вже відчувається дефіцит робочої сили, особливо кваліфікованої, що стримує збільшення обсягів виробництва продукції на багатьох підприємствах.

Для країни ця тенденція щороку набуває загрозливих масштабів. Україна входить у топ-10 країн – донорів мігрантів у світі. Наприклад, за різними даними, з 2013 по 2018 р. кількість економічно активного населення скоротилася з майже 21 млн до 15 млн. За даними Центру економічної стратегії, понад 4 млн українців є трудовими мігрантами. Це близько 16% працездатного населення. Зауважимо, що точної цифри кількості трудових мігрантів жодне статистичне джерело не дає через масштабність ситуації, але навіть за чисельності 3–4 млн постійно працюючих і 7–10 млн тимчасово працюючих це загрозливо як для економіки України, так і для популяції та відтворення нації.

Наприклад, за оцінками Міжнародної організації з міграції в Україні, кількість довгострокових трудових мігрантів з України перевищує 1 млн осіб. До того ж масова трудова міграція у довгостроковому періоді створює високі ризики, передусім призводить до зниження потенційного ВВП та надмірного тиску на державні фінанси через несплату податків та соціальних внесків.

Найбільш привабливими країнами для українських трудових мігрантів є Польща, Чехія, Угорщина, Італія, Німеччина, країни Прибалтики і Росія.

Через близьке межування України з Польщею, а також послаблення у правилах прийому на роботу українців серед заробітчани у Польщі найбільше – майже 900 тис осіб. Окрім того, за даними Центру економічної стратегії, у Польщі третина українців працює нелегально. Економіка Польщі продовжує зростати, і зарплати, за даними Національного банку України, за різними видами діяльності перевищують українські в чотири-шість разів. За даними естонських ЗМІ, українці лідирують серед мігрантів в Естонії. Так, серед громадян, які отримали дозвіл на короткострокову роботу до одного року, частка українців становить 80%. Українці також лідирують і за отриманими дозволами на проживання в Естонії.

За даними Національного банку, темпи виїзду продуктивного населення з України яскраво демонструють стрімке зростання обсягів переказів від заробітчани в Україну. Наприклад, сума приватних грошових переказів за 2018 р. становила 10,888 млрд дол., що на 17,5% більше, ніж 2017 р., і становила 8,5% до ВВП. Найбільше коштів було перераховано з Польщі – 3,626 млрд дол., із Росії – 948 млн дол., зі США – 870 млн дол., із Чехії – 846 млн дол. та з Італії – 492 млн дол. [5].

За даними Міжнародної організації з міграції, основною сферою зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном є будівництво, на другому місці сільське господарство, далі йдуть виробництво та сфера послуг.

Водночас українці їдуть працювати за кордон не лише через низькі заробітки вдома. Ринок праці сьогодні суттєво відрізняється від того, який був 5–15 років тому. Для багатьох людей зараз робота за кордоном – не стільки втеча від проблем, які є в Україні, а можливість самореалізуватися, подивитися на себе в іншому середовищі, набути соціальний досвід. Тим більше для представників молодого покоління високі зарплати не є тим, що зацікавлює їх працювати на конкретному підприємстві. Людина хоче мати більше вільного часу, тобто працювати 7–10 місяців, а решта року займатися особистими справами, проводити задля власного задоволення.

Чимало українських громадян коректують власну міграційну поведінку, адаптуючись до нових умов. Серед позитивних рис трудової міграції насамперед слід назвати пом'якшення напруження на ринку праці та підвищення добробуту окремих прошарків населення. Крім того, наслідком тривалого перебування індивіда в країнах Заходу та Центральної Європи стає засвоєння ринкової свідомості, цінностей і норм цивілізованого суспільства.

Водночас не може не викликати тривоги те, що громадяни України є зовсім незахищеними від свавілля роботодавців та посередників, багатьом мігрантам при цьому загрожує небезпека опинитися в нелюдських умовах існування та праці, реальною є загроза потрапити в тенета торговців людьми. При цьому нелегальні трудові мігранти піддаються різним ризикам, бо втрачають частину своїх соціально-економічних прав. Жорсткі умови праці, банальна експлуатація, коли можна не отримати обіцяні гроші, відсутність сплати соціальних внесків – це не весь перелік «вігід», в яких може опинитися заробітчанин.

Наші співгромадяни переважно займаються роботами, які мало сприяють підвищенню їхньої кваліфікації, набуттю навичок, потрібних для майбутньої продуктивної діяльності в Україні.

Найбільше українських трудових мігрантів за кордоном віком від 30 до 44 років (близько 40%), а також людей віком від 45 до 64 років (37%). Окрім того, у найближчому майбутньому, за прогнозами експертів, можна очікувати збільшення частки молоді віком від 18 до 29 років, оскільки аж 45% потенційно зацікавлені можливістю довгостроково працювати за кордоном. Слід зауважити, що українська трудова міграція переважно є короткостроковою, проте щороку близько 200 тис українців покидають Україну назавжди. І з роками кількість українців, що не повернулися, збільшується.

За прогнозами економістів, для зростання ВВП на 5–7% економіці країни необхідні додаткові 5 млн працівників та ще близько 2–3 млн суб'єктів малого біз-

несу. Тому сумним і неперспективним є те, що, враховуючи нинішні тенденції відтоку українців за кордон, зберегти позитивну динаміку зростання економіки не вдасться, а досягти показників у 7% ВВП щорічно – тим більше. Також, за підрахунками експертів, зважаючи на інші демографічні чинники, вже у 2025 р. можна очікувати повного краху функціонування системи соціального забезпечення, адже на одного працюючого українця буде троє пенсіонерів [6].

Отже, трудові міграційні процеси викликані низкою причин, які взаємопов'язані та взаємозумовлені. Безперечно, головною з них є низька заробітна плата. Але не менш важливими й які потребують вирішення є: актуальність та місце роботи і затребуваність професії, система освіти, охорона здоров'я та медичне обслуговування, спосіб, тривалість та безпека життя, дотримання та захист прав, екологія, несприятливі умови ведення малого і середнього бізнесу, свавілля влади, нестабільна політична ситуація, військова агресія.

Якщо посилатися на дані Державного комітету статистики, то 71% трудових мігрантів головною причиною міграції назвали низьку зарплату в Україні. Хоча, на думку експертів, у сучасній глобалізованій економіці мігранти є невід'ємною частиною світового господарства.

За даними звіту МВФ та за версією американського ділового видання Bloomberg, Україна залишається у десятці найбідніших країн Європи. Як повідомляє керуючий приватним інвестиційним фондом на фондовому ринку США В. Компанієць, Україна у 2018 р. займала 134-е місце у світі за ВВП на душу населення – 2 656 дол. За розміром офіційної середньої зарплати Україна також займає останнє місце в Європі – 320 доларів. За оцінкою ООН, 78% українців живуть за межею бідності, споживчий кошик яких є меншим за визнану у світі межу бідності – 17 доларів на день [7].

Причинами мізерної заробітної плати є дві: низька кваліфікація працівників через неякісну освіту й економічна криза, за якої суб'єкти господарювання неспроможні забезпечити своїх працівників гідною оплатою праці. Звичайно, залишається під знаком питання значна диференціація у доходах українців. Ті, хто нічого не виробляє, отримує значно більше, ніж заслуговує за свої трудові обов'язки. Країна парадоксів! За оцінками експертів, доходи 10% найбагатших українців з урахуванням тіньових доходів більше ніж у 40 разів перевищують доходи 10% найбідніших верств населення. За оприлюдненими результатами електронного декларування доходів, народні депутати України володіють статками на 12,3 млрд грн (у середньому – 30,4 млн грн на одного депутата) [8], тоді як середньомісячна заробітна плата в Україні за 2018 р. становила 7 810 грн. До того ж за підсумками декларування доходів громадян у 2019 р. в Україні зафіксовано 5 143 мільйонери та три мільяртери із загальним доходом на суму 83,6 млрд грн, що на 26 млрд грн більше, ніж торік [9]. Таку ситуацію фахівці Світового банку пояснюють неефективністю реформ, наявністю високого рівня корупції в Україні та лобіюванням представниками владних структур власних інтересів задля особистого збагачення. Усе це призвело до поглиблення системної кризи, зумовило виникнення «раптової бідності», появу нових обмежень і ризиків у процесі формування доходів домогосподарств в Україні.

Із вищенаведеного виходить, що для жителів України доходи отримуються з однакових джерел, але способи та шляхи їх отримання – різні.

Наступною причиною трудової міграції є неякісна освіта, яка породжена великою кількістю вишів. За оцінками Центру розвитку корпоративної та соціальної відповідальності, Україна посідає тільки 74-е місце за рівнем співпраці університетів та бізнесу у сфері досліджень і розробок та лише 29-е місце за кількістю вчених та інженерів [10].

Серед основних недоліків державної освіти можна виділити корумпованість, формальність освіти, а також відтік кваліфікованих фахівців через низький рівень оплати їхньої праці. Проте суттєвим недоліком є те, що вітчизняні стандарти освіти, навіть найкращих ЗВО країни, не співпадають з європейськими, а це знижує конкурентну привабливість українських закладів у галузі вищої освіти. І їх надмірність не вирішує проблему, яка полягає в якості надання освіти та отримання фахових знань. Сьогочасні роботодавці хочуть бачити у працівникові, крім високого рівня професійної підготовки, комунікабельність, відповідальність, емоційний контроль, вірне оцінювання ситуації та вміння приймати зважені оперативні рішення, готовність до виправданого ризику та здатність будувати довгострокові стратегічні плани. На жаль, більшість випускників не має таких здібностей. Тому «...учитеся, брати мої! Думайте, читайте...». І результат не примусить себе довго чекати.

Ще однією причиною не так міграції, як еміграції, є низька тривалість життя українців. З урахуванням високого рівня смертності (на 100 померлих – 54 новонароджених), низького рівня народжуваності, економічних і екологічних проблем, війни на Донбасі, анексії Криму й кількох еміграційних хвиль чисельність населення України за 25 років скоротилася майже на 10 млн осіб. Деякі експерти стверджують, що постійне населення України сьогодні становить 35 млн. Але через відсутність достовірного перепису, який в Україні здійснювався ще у 2001 році і переносився вже чотири рази (з 2011-го на 2012-й, 2013-й, 2016-й та 2020-й), бути точним у цифрах неможливо. До відома, загальна кількість населення України в 2001 р. становила 48 млн 457 тис осіб, у тому числі міського населення – 32 млн 574 тис осіб, або 67,2%, та сільського населення – 15 млн 883 тис осіб.

До речі, принципи та рекомендації Організації Об'єднаних Націй визначають, що саме переписи населення є унікальним джерелом соціально-демографічних даних та дають змогу отримати найдетальнішу інформацію щодо різноманітних характеристик населення як на загальнодержавному та регіональному рівні, так і міжнародному, і за встановленою практикою переписи населення у більшості країн світу проводяться раз на десять років.

Отже, реалії української трудової міграції вказують на складну проблему соціально-економічного характеру, яку не те що подолати, але навіть вирішити у найближчі роки буде неможливо. Ні відповідні закони, ні економічні реформи, ні сприятливі макроекономічні умови не гарантуватимуть швидких позитивних змін у ментально-моральних цінностях людей, адже за період незалежності, постійної зміни владою «курсу розвитку країни» і самої влади населення не тільки втомилося від обіцянок керівництва щодо «кращого життя», але й

паралельно розучилося працювати на совість, продуктивно, віддано. Звичайно, працю «на показ» ми отримали у спадок ще з часів радянщини, коли «формальна старанність» була пріоритетом для більшості працівників бюрократичної системи.

Тому в сьогоденній рутині українцю легше знайти роботу за кордоном, аніж чекати «покращення», поступово скорочуючи свій продуктивний вік. Хоча, незважаючи на війну і несприятливу економічно-політичну ситуацію, українці хочуть жити й працювати у своїй країні. Виходить, що в силу обставин українське суспільство розділилося умовно на три групи: оптимісти, які сподіваються на позитивні зміни, зрушення у близькій перспективі; реалісти-прагматисти, яким під силу міжнародний ринок праці, переймання досвіду та набуття свідомих цінностей цивілізованого суспільства; песимісти, яким не подобається життя у країні, але ні поліпшити його умови, ні виїхати за кордон не в змозі через певні причини чи обставини.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, процеси міжнародної міграції робочої сили є невід'ємним складником розвитку міжнародних економічних відносин. Сьогодні ці відносини відчувають помітний вплив процесів світової глобалізації, яка суттєво прискорює процеси міжнародної міграції робочої сили. Україна приймає активну участь у міжнародній міграції робочої сили. Ця участь має певні протиріччя й потребує удосконалення, адже українці є інвестицією для економіки інших держав, але водночас їх відсутність погіршує трудовресурсний потенціал у регіонах-донорах.

Щоб змінити ситуацію, насамперед необхідно створити належні соціально-економічні, організаційні, правові умови для життя, навчання, розвитку особистості та економіки у цілому. Задля прискорення цього процесу держава має сприяти розвитку науки, підвищити її фінансування, вибрати інноваційно-інвестиційний шлях економічного зростання за допомогою впровадження науково-прикладних і науково-технічних знань. Економічні реформи, справедливі антикорупційні заходи, законність та відповідальність роботи правоохоронних органів, сприятлива законодавчо-нормативна база для розвитку малого та середнього бізнесу, поліпшення підприємницького клімату, низька інфляція, прийнятні темпи економічного зростання, розширення інвестування – далеко не повний перелік, над чим мають працювати влада і народ.

У результаті підвищення соціально-економічного рівня життя в Україні може знівелювати міграційні процеси.

Україна не повинна весь час на когось рівнятися, хоча сучасні процеси глобалізації потребують певних світових стандартів розвитку, а йти вперед, вибираючи свій шлях розвитку. Звичайно, це непросто, але починати потрібно, тому ефективне управління міграційними процесами в Україні необхідно здійснювати не поетапно, а комплексно, інакше може скластися критична ситуація на ринку праці в національній економіці.

А політика щодо міграційного впливу до України як єдина можливість збільшення загальної чисельності населення компенсувати природне зменшення та збалансувати статевовікову структуру, є помилковою.

1. Населення України. Трудова еміграція в Україні / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.

2. Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. Мир в зеркале международной миграции. Научная серия «Международная миграция населения: Россия и современный мир» / гл. ред. В.А. Ионцев. Москва : МАКС-Пресс, 2002. Вып. 10. С. 161–173.

3. Економіст розповів, що втрачає Україна через збільшення потоку трудових мігрантів. URL: <https://www.unian.ua/society/10252227-ekonomist-rozpoviv-shcho-vtrachaye-ukrajina-cherez-zbilshennya-potoku-trudovih-migrantiv.html> (дата звернення: 20.09.2019).

4. Які головні загрози трудової міграції: думка психолога. URL: <https://24tv.ua/yaki-golovni-zagrozi-trudovoyi-migratsiyi-dumka-psihologa-n1026818> (дата звернення: 20.09.2019).

5. Як змінився обсяг переказів від заробітчан в Україну у 2018 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/4/646709/> (дата звернення: 12.10.2019).

6. Радчук О. Повернення трудових мігрантів: що не так робить держава. URL: <https://www.slovaidilo.ua/2019/10/18/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/povernennya-trudovux-mihrantiv-ne-tak-robyt-derzhava> (дата звернення: 12.10.2019).

7. Україна стала найбільшій країною Європи. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/10/12/641571/> (дата звернення: 12.11.2019).

8. Булавинець В.М., Заклекта О.І. Нерівність доходів населення в Україні: чинники та сучасний стан. Ефективна економіка. 2017. № 11. URL: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/?op=1&z=5870> (дата звернення: 12.11.2019).

9. В Україні назвали кількість офіційних мільйонерів та мільярдерів. URL: <https://zik.ua/news/2019/05/13/v-ukraini-nazvaly-kilkist-ofitsiyuh-milyoneriv-ta-milyarderiv-1570583> (дата звернення: 20.11.2019).

10. У МОН очікують, що в Україні буде не більше 60–70 вишів. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/48206/> (дата звернення: 10.09.2019).

1. Libanova E.M. (ed) (2010) *Naseleniya Ukrainy. Trudova emigratsiya v Ukraini* [The population of Ukraine. Emigration in Ukraine] / za red. Kyiv: In-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2010. 233 s. (in Ukrainian)

2. Massey D. (2002) *Syntetycheskaya teoriya mezhdunarodnoy myhratsyy. Myr v zerkale mezhdunarodnoy myhratsyy* [Synthetic theory of international migration. World in the Mirror of International Migration]: Nauchnaya seriya: Mezhdunarodnaya myhratsyya naselenyya: Rossyya y sovremennyy myr [International Population Migration: Russia and the Modern World] / Hl. red. V.A. Yontsev. M.: MAKS-Press, vyp. 10. S. 161–173. (in Russian)

3. *Ekonomist rozpoviv, shcho vtrachaye Ukrainy cherez zbil'shennya potoku trudovykh mihrantiv* [An economist told that Ukraine is losing out due to an increase in the flow of labor migrants]. Available at: <https://www.unian.ua/>

society/10252227-ekonomist-rozpoviv-shcho-vtrachaye-ukrajina-cherez-zbilshennya-potoku-trudovih-migrantiv.html (accessed 20 September 2019).

4. Yaki holovni zahrozy trudovoyi mihratsiyi: dumka psykholoha [What are the main threats to labor migration: the opinion of a psychologist]. Available at: <https://24tv.ua/yaki-golovni-zagrozi-trudovoyi-migratsiyi-dumka-psihologa-n1026818> (accessed 20 September 2019).

5. Yak zminyvsya obsyah perekaziv vid zarobitchan v Ukrainu u 2018 rotsi [How the volume of remittances to Ukraine changed in 2018]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/4/646709/> (accessed 12 October 2019).

6. Radchuk O. Povernennya trudovykh mihrantiv: shcho ne tak robyt' derzhava [Return of migrant workers: what the state does not do]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/18/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/povernennya-trudovykh-mihrantiv-ne-tak-robyt-derzhava> (accessed 12 October 2019).

7. Ukrayina stala naybidnishoyu krayinoyu Yevropy [Ukraine has become the poorest country in Europe]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/10/12/641571/> (accessed 12 November 2019).

8. Bulavynets' V.M., Zakleka O.I. Nerivnist' dokhodiv naseleennya v Ukraini: chynnyky ta suchasnyy stan [Inequality of population incomes in Ukraine: factors and current state] Elektronnyy zhurnal «Efektyvna ekonomika» [Effective economy] № 11. 2017. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5870> (accessed 12 November 2019).

9. V Ukraini nazvaly kil'kist' ofitsiynykh mil'yoneriv ta mil'yarderiv [The number of official millionaires and billionaires has been called in Ukraine]. Available at: <https://zik.ua/news/2019/05/13/v-ukraini-nazvaly-kilkist-ofitsiynyh-milyoneriv-ta-milyarderiv-1570583> (accessed 20 November 2019).

10. U MON ochikuyut', shcho v Ukraini bude ne bil'she 60-70 vyshiv [The Ministry of Education and Science expects that there will be no more than 60-70 higher education institutions in Ukraine]. Available at: <http://osvita.ua/vnz/reform/48206/> (accessed 10 September 2019).

E-mail: ridmaglviv@bigmir.net